

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2010

Český statistický úřad

listopad 2011

Oddělení sociálních šetření
Sequensová Veronika

OBSAH

ÚVODEM	5
ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2010.....	6
DOMÁCNOSTI A JEJICH ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY	8
Úplné a neúplné rodiny	8
Domácnosti jednotlivců a nerodinné domácnosti	10
PŘÍJMY A JEJICH SLOŽENÍ, FINANČNÍ SITUACE DOMÁCNOSTÍ.....	12
Vývoj výše příjmů a příjmového rozdělení	12
Skladba celkového příjmu domácnosti	18
Jak domácnosti vycházely se svými příjmy	20
SPRÁVA FINANČÍ DOMÁCNOSTI A ROZHODOVÁNÍ O NICH	26
Vnímání příjmu	26
Rozhodování o výdajích jednotlivce	29
Rozhodování týkající se partnerského páru	30
SHRNUTÍ	36

ÚVODEM

Brožurka, kterou právě držíte v rukou, je již pátou publikací stručně shrnující poznatky ze šetření *Životní podmínky*, tentokrát za rok 2010.

Rádi bychom poděkovali všem, kteří se šetření aktivně zúčastnili. Šetření v nichž je účast respondentů dobrovolná, jsou vždy založena na jejich ochotě spolupracovat s pověřenými tazateli. Čím vyšší procento vybraných domácností se pro dotazování podaří získat, tím přesnější, spolehlivější a v praxi využitelnější výsledky lze od něj očekávat. Proto si vstřícnosti našich respondentů velmi vážíme a považujeme za samozřejmé, aby měli možnost se přístupnou formou seznámit s výsledky tohoto zjišťování. Zároveň nás velmi těší pozornost všech, kteří se na šetření osobně nepodíleli a přesto se o jeho výsledky zajímají.

V brožurce shrnujeme základní údaje o českých domácnostech, které byly získány během šetření a přinášíme v ní srovnání některých výsledků za poslední 4 roky. Zároveň poukazujeme na skryté souvislosti sledovaných jevů, a to jak se vzájemně mohou ovlivňovat a doplňovat.

Životní podmínky domácností i jednotlivců jsou oblastí, jenž odráží dopady přijatých vládních opatření, systému sociálních dávek a podpor, politiky zaměstnanosti, podpory bydlení a rodiny. Na základě údajů o příjmech obyvatelstva pak lze provést komplexní analýzu příjmové situace českých domácností. Vzhledem k tomu, že šetření *Životní podmínky* využívá jednotné metodiky zjišťování společné pro všechny členské státy Evropské unie, je možné jeho výsledky srovnávat s výsledky ostatních evropských států. Srovnání finanční a bytové situace domácností jednotlivých členských států EU nám poskytuje měřítko pro hodnocení naší vlastní situace a zároveň základní přehled o tom, jak se mají lidé jinde než u nás.

V letošním roce jsme se rozhodli vydat brožuru jako tématicky zaměřenou, a to na téma příjmy a finanční situace domácností. K volbě tohoto tématu nás mimo jiné vedl i fakt, že tzv. modul, tedy část dotazníku obsahující každý rok jiné otázky zaměřené na aktuální problémy ve společnosti související s životními podmínkami, se v tomto roce týkal právě oblasti příjmů a hospodaření s nimi, respektive otázek souvisejících se správou financí v domácnosti a rozhodování o nich.

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2010

Jedním z důležitým nástrojů, užívaných pro získávání dat popisujících životní podmínky domácností a jejich příjmy, je výběrové šetření *Životní podmínky*. Toto zjišťování Český statistický úřad zajišťuje již od roku 2005. *Životní podmínky* jsou národní modifikací celoevropského šetření EU-SILC (zkratka anglického názvu „European Statistics on Income and Living Conditions“). Jeho provádění se stalo pro ČR závazným po vstupu do Evropské unie v roce 2004. Obdobně jej – v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady Evropské unie – zabezpečují i všechny ostatní členské státy EU a dále Norsko, Švýcarsko, Island a Turecko. Z něho získaná data se následně stávají významným podkladem pro formulaci návrhů opatření ovlivňujících ekonomickou a sociální situaci domácností.

Hlavním cílem zjišťování EU-SILC je získávat dlouhodobě srovnatelná data týkající se sociální a ekonomické situace domácností všech členských států EU. V dotazníku se zjišťují informace týkající se ekonomické aktivity dotazovaných osob, bydlení a nákladů na něj, finanční situace a příjmů domácností a všech jejích členů, včetně příjmů sociálních a transferů peněz mezi jednotlivými domácnostmi. Data sesbíraná při šetření jsou využívána zejména v souvislosti se zkoumáním míry ohrožení chudobou a úrovní příjmové chudoby.

Chudoba a sociální vyloučení jsou vnímány jako stav, kdy se jedinec nebo skupina lidí plně nepodílí na ekonomickém a sociálním životě společnosti nebo když jim jejich přístup k příjmu a ostatním zdrojům neumožňuje dosáhnout takového životního standardu, který je považován ve společnosti za přijatelný.

Jednotkou zjišťování, u níž šetření probíhá, je byt. Jejich výběr se provádí dvoustupňovým náhodným výběrem. Na prvním stupni se z tzv. Registru sčítacích obvodů náhodně vybírají sčítací obvody, což jsou nejmenší existující územní jednotky ČR (identifikace podle sčítacích obvodů se využívá například při volbách). Z každého vybraného sčítacího obvodu je pak na druhém stupni náhodně vybráno 10 bytů jednoznačně identifikovaných přesnou adresou, tj. názvem ulice a číslem popisným. V případě domů s více byty navíc číslem (popřípadě pořadím) bytu v domě. Do výběru jsou zahrnuty všechny kraje tak, aby bylo pokryto celé území ČR, přičemž rozsah výběru za kraj je úměrný jeho velikosti. Šetření provádí proškolení tazatelé, kteří navštěvují vybrané byty a zjišťují údaje za všechny osoby, které v době šetření mají na dané adrese své obvyklé bydliště. Trvalé bydliště osob není pro zjišťování rozhodující. Tyto osoby tvoří tzv. hospodařící domácnosti, kterých může být v jedné bytové jednotce i více.

Hospodařící domácnost tvoří jedinec nebo skupina osob, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby (§ 115 občanského zákoníku).

Kromě informací za celou hospodařící domácnost, se dále zjišťují údaje za jednotlivé členy domácnosti, kteří ke konci minulého kalendářního roku dosáhli věku 16 a více let, tzn. pro šetření v roce 2010 osoby, které se narodily v roce 1993 a dříve.

V šetření se využívá tzv. rotační panel – stejné domácnosti jsou dotazovány 4 roky po sobě, od konce února do poloviny května, přičemž současně dochází k obměně části souboru tím, že domácnosti, u nichž bylo šetření ukončeno, jsou průběžně nahrazovány

dalšími z nově vybraných bytů. Dlouhodobější sledování vybraných domácností nám umožňuje pozorovat změny a vývoj situace českých domácností. Aby nedocházelo v průběhu čtyřletého cyklu ke zmenšování souboru, jsou odstěhované domácnosti, respektive osoby, dohledávány na jejich nových adresách. Šetření je dobrovolné; z důvodu předcházení možným nedorozuměním jsou o něm předem informovány příslušné obecní úřady a policejní ředitelství. Podrobné informace o průběhu šetření jsou k dispozici od pracovníků oddělení terénních zjišťování ČSÚ v jednotlivých krajských městech, nebo od pracovníků oddělení sociálních šetření na ústředí v Praze.

Úspěšnost šetření se v jednotlivých letech mírně mění, výkyvy však většinou nejsou nijak zásadní. Výraznější propad byl však zaznamenán u nově oslovených domácností v roce 2008, jak je vidět z níže uvedené tabulky. V roce 2009 se úspěšnost šetření opět zvýšila, pouze u domácností prvně šetřených v roce 2008 je stále patrný mírný propad (domácnosti ze 2. vlny). Rok 2010 potom potvrdil stoupající trend úrovně vyšetřitelnosti, a to jak celkové, tak i ve všech jednotlivých vlnách šetření.

Tabulka 1: Úspěšnost návštěv oslovených domácností

Rok	Úspěšnost návštěv				Navštívených domácností	Vyšetřených domácností	Celková úspěšnost
	1. vlna	2. vlna	3. vlna	4. vlna			
2007	64,9 %	92,5 %	94,2 %	x	11 611	9 675	83,3 %
2008	53,1 %	92,9 %	95,0 %	97,0 %	13 591	11 294	83,1 %
2009	64,2 %	89,6 %	95,6 %	98,1 %	11 727	9 911	84,5 %
2010	65,7 %	94,1 %	95,9 %	99,0 %	10 720	9 098	84,9 %

Výsledky šetření *Životní podmínky* jsou zveřejňovány v publikacích ČSÚ nazvaných **Příjmy a životní podmínky domácností ČR**. V červenci 2011 byla vydána poslední publikace s údaji za rok 2010. Veškeré publikované údaje (včetně těch, které jsou uvedeny v této brožurce) jsou za hospodařící domácnosti a za osoby 16ti leté a starší. V souladu se zákonem o ochraně osobních údajů (č. 101/2000 Sb.), jsou všechny zveřejňovány jako anonymní, tzv. agregované údaje, tříděné podle různých charakteristik (např. věk, ekonomická aktivita osoby, typ a výše příjmu domácnosti a další). Všechny zveřejňované údaje jsou odhady vytvořené na základě dat získaných z výběrového šetření, která byla následně přepočtena na celou populaci.

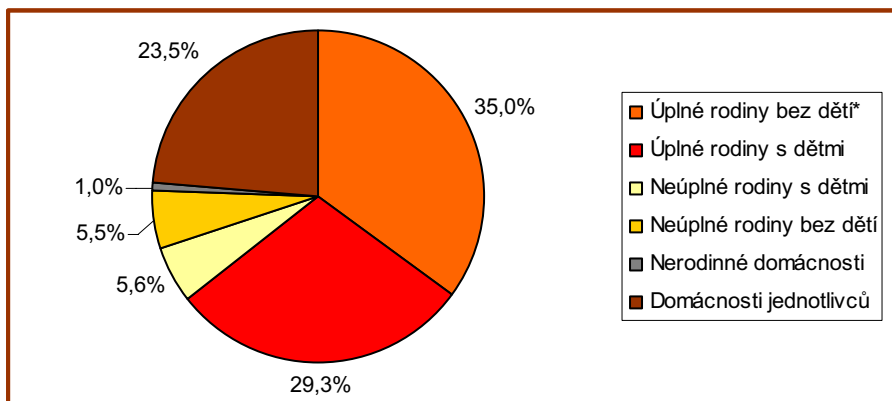
DOMÁCNOSTI A JEJICH ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY

Přestože v letošním roce se v naší brožuře budeme zabývat zejména příjmy, rozhodování o nich a hospodaření s nimi, je nutné krátce zmínit i složení domácností ve zjišťovaném roce, neboť příjmy budeme následně dávat do souvislosti právě s typy domácností.

V roce 2010 bylo v České republice odhadem 4,15 milionu hospodařících domácností, v nichž žilo zhruba 10,4 milionu osob. Osoby žijící v kolektivních domácnostech a institucích (např. domovy důchodců, dětské domovy, ústavní instituce, věznice), ve kterých se šetření *Životní podmínky* neprovádí, nejsou do tohoto počtu zahrnuty. V průměru připadalo na jednu domácnost 2,51 členů; tento podíl se v průběhu posledních pěti let prakticky nezměnil.

Struktura českých domácností je dlouhodobě poměrně stálá, a to jak co do počtu členů, tak co do typu a skladby. Rozdíly v procentuálním zastoupení sledovaných typů domácností v posledních pěti letech jsou zanedbatelné, dosahují maximálně 1 %. Rozlišujeme úplné rodiny skládající se z partnerského páru bez nezaopatřených dětí či s nimi, neúplné rodiny tvořené jedním z rodičů a dítětem (dětmi), nerodinné domácnosti osob, které netvoří klasickou rodinu (např. sourozenci) a nakonec domácnosti jednotlivců. Následující graf ukazuje složení domácností z hlediska jednotlivých typů.

Graf 1: Hospodařící domácnosti podle typu v roce 2010

* děti zde bereme jako nezaopatřené děti – viz níže

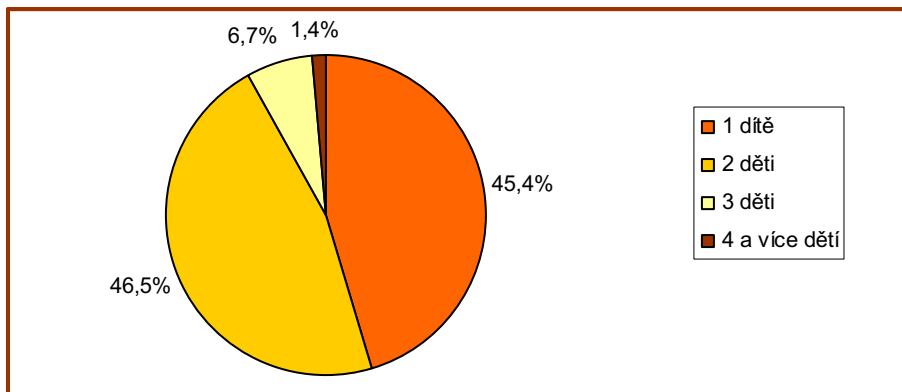
Úplné a neúplné rodiny

Nejvíce osob, zhruba 4,69 mil. žilo v úplných rodinách s nezaopatřenými dětmi, 3,48 mil. osob žilo v úplných rodinách bez nezaopatřených dětí, tj. v rodinách tvořených pouze partnerským párem nebo partnerským párem s dospělými dětmi či s dalšími osobami (babička, tchyně, sourozenec).

Jako **nezaopatřené** jsou ze zákona definovány **děti**, které ještě nedosáhly věku 26 let a v současné době se připravují na výkon svého povolání (studují).

V roce 2010 bylo v ČR kolem 2,67 mil. úplných rodin, v nichž žilo téměř 2 miliony nezaopatřených dětí, což je zhruba 85,5 % z celkového počtu 2,33 mil. dětí. Většina úplných rodin v nichž žily nezaopatřené děti, měla dítě jedno nebo dvě, a to téměř ve stejném poměru – 45,4 % jedno dítě, 46,5 % dvě děti. Jen v 8,1 % úplných rodin žilo 3 a více dětí.

Graf 2: Úplné rodiny s nezaopatřenými dětmi v roce 2010

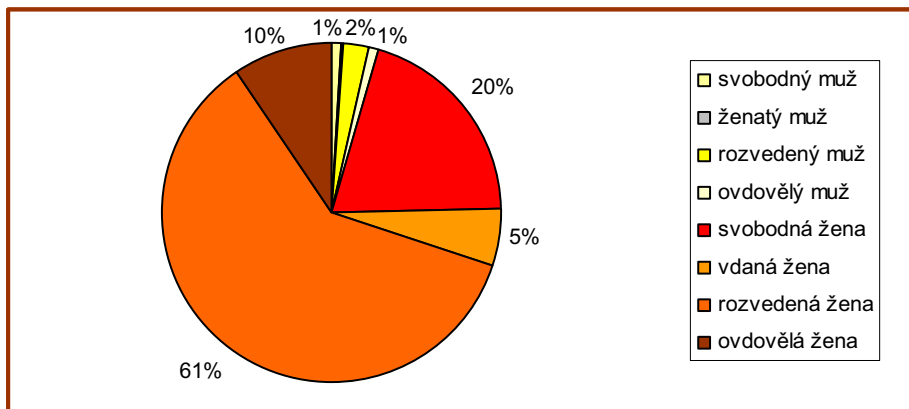
Celých 93 % úplných rodin s nezaopatřenými dětmi mělo v čele osobu, která byla ekonomicky aktivní, u neúplných rodin to přitom bylo jen necelých 77 %. Téměř 10 % neúplných rodin mělo v čele osobu ve starobním důchodu a v 6 % případů byla osoba v čele nezaměstnaná (v úplných rodinách to bylo jen 3,6 %).

Osoba v čele domácnosti je koncept, usnadňující zařazení rodiny do některé kategorie a dávající pevný rámec pro srovnání domácností mezi sebou. V případě smíšeného partnerského páru se za osobu v čele domácnosti považuje vždy muž. V ostatních případech se určuje podle ekonomické aktivity a výše příjmů jednotlivých osob v domácnosti.

Neúplných rodin bylo v roce 2010 asi 462,5 tisíc; žilo v nich přibližně 1,17 mil. osob, z nichž zhruba 334 tis. byly nezaopatřené děti. Zhruba polovinu (229,3 tisíc) tvořily rodiny bez nezaopatřených dětí, kdy jádrem rodiny byl rodič s dospělým, ekonomicky samostatným potomkem, který byl nezřídka i osobou v čele domácnosti (jeho příjem byl vyšší než příjem rodiče, nebo rodič již nebyl ekonomicky aktivní).

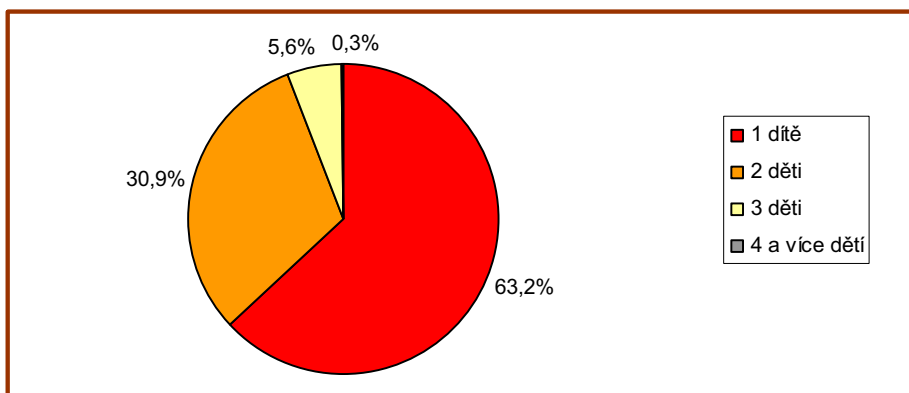
Graf na následující stránce ukazuje typy čistých neúplných rodin, tedy rodin, v nichž žili pouze rodič a nezaopatřené dítě (dětí). Žlutými odstíny jsou znázorněny rodiny, kde s dětmi žil otec, červenými a oranžovými odstíny rodiny, kde s dětmi žila matka.

Graf 3: Typy čistých neúplných rodin dle pohlaví a rodinného stavu rodiče v roce 2010

Zatímco v úplných rodinách byl podíl domácností se dvěma dětmi prakticky shodný jako podíl domácností s jedním dítětem, v neúplných rodinách bylo výrazně více rodin s jedním dítětem, zhruba 63 %. V úplných rodinách tak mělo alespoň jednoho sourozence 54,6 % dětí, naproti tomu v neúplných mělo sourozence pouze 36,8 % dětí, což je ovšem asi o 2,7 % více než v roce 2009.

Graf 4: Neúplné rodiny s nezaopatřenými dětmi v roce 2010

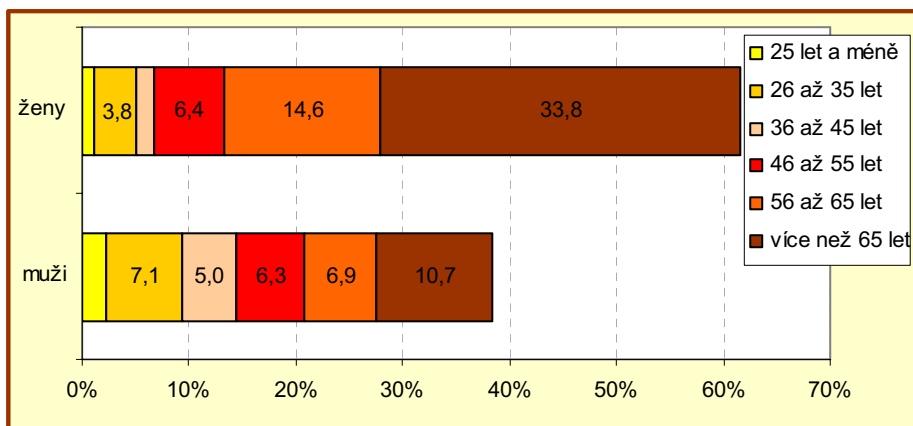
Domácnosti jednotlivců a nerodinné domácnosti

Jednotlivci jsou po úplných rodinách dlouhodobě druhým nejpočetnějším typem domácností u nás. V roce 2010 žilo v tomto typu domácností zhruba 977 tisíc osob, přitom téměř 602 tisíc z nich byly ženy. Z toho nejvíce byly zastoupeny ženy ve věku 66 a více let, které pobíraly důchod a nebyly ekonomicky aktivní. Samostatně žijící muži jsou zpravidla mladší než samostatně žijící ženy. Zatímco 54,8 % samostatně žijících žen bylo ve věku 66 a více let, v případě samostatně žijících mužů byl tento podíl téměř

poloviční (pouze 27,9 %). Opačný poměr byl v kategorii osob do 35 let – v tomto věku bylo 24,6 % samostatně žijících mužů, ale jen 8,1 % samostatně žijících žen.

Tento jev má více příčin. V první řadě vychází z dlouhodobě vyšší naděje dožití u žen než u mužů. Druhou zásadní skutečností je, že velká část rozvedených či svobodných žen v mladším věku nežije sama proto, že se stará o nezaopatřené dítě – žije tedy v neúplné rodině.

Graf 5: Domácnosti jednotlivců podle pohlaví a věku v roce 2010

Nerodinné domácnosti jsou veskrze okrajovým typem domácností, jejichž základem není rodina. Jsou to např. domácnosti sourozenců, babičky s vnukem nebo domácnosti, jejichž členové mezi sebou nemají žádné příbuzenské vazby. V roce 2010 jich bylo v ČR 40,7 tisíc, tedy jedno procento ze všech domácností. Byly převážně dvoučlenné, přičemž v 11,7 % z nich žily nezaopatřené děti. Těch v nerodinných domácnostech žilo zhruba 4 750.

PŘÍJMY A JEJICH SLOŽENÍ, FINANČNÍ SITUACE DOMÁCNOSTÍ

Údaje týkající se příjmů jsou jednou z klíčových složek šetření *Životní podmínky*. Na základě informací o příjmech se konstruují tzv. indikátory příjmové chudoby, které jsou jedním z hlavních měřítek pro srovnání životních podmínek domácností všech zúčastněných států. I proto pojednává první tematicky zaměřená brožurka právě o příjmech a financích domácností.

V šetření *Životní podmínky 2010* byly stejně jako v minulých letech detailně zjišťovány veškeré příjmy za jednotlivé osoby starší 16ti let i příjmy za domácnost jako celek. Za osoby se zjišťovaly příjmy ze všech pracovních činností (včetně vedlejších příjmů), sociální dávky vztahující se k jednotlivci, dávky nemocenského a důchodového pojištění, příjmy z kapitálového majetku, pojištění a ostatní příjmy, jako např. dědictví. Aby bylo možné zkonstruovat mezinárodně srovnatelné ukazatele hrubého a čistého příjmu, byli jednotlivci dotazováni také na údaje potřebné pro výpočet daňového základu, tj. na nezdanitelné částky a odčitatelné položky. U příjmů za domácnosti se jednalo zejména o dávky státní sociální podpory, které se zpravidla vyplácí na základě porovnání úhrnného příjmu domácnosti ve stanoveném období a pro ni stanoveného násobku životního minima.

Vývoj výše příjmů a příjmového rozdělení

Data ze šetření *Životní podmínky 2010* odráží příjmovou situaci českých domácností z předcházejícího roku 2009. Na výstupech již můžeme dobře sledovat určité dopady ekonomické krize na situaci domácností.

Úhrnný hrubý příjem na osobu v roce 2009 dosahoval 166,1 tis. Kč, což bylo jen o 2 tis. Kč více než v předcházejícím roce. Tento růst byl ovšem způsoben pouze zvýšením sociálních příjmů a ostatních příjmů, jako jsou příjmy z pronájmu, prodeje a z pojištění. Oproti tomu podíl příjmů pocházejících ze zaměstnání nebo podnikání se oproti roku 2008 mírně snížil. Pokud však vezmeme v úvahu pouze osoby ekonomicky aktivní, potom celkový hrubý roční příjem zaměstnance v hlavním pracovním poměru vzrostl zhruba o 3,6 % na 261 tis. Kč, zatímco příjem podnikatele poklesl o téměř 4,5 % na 299 tis. Kč.

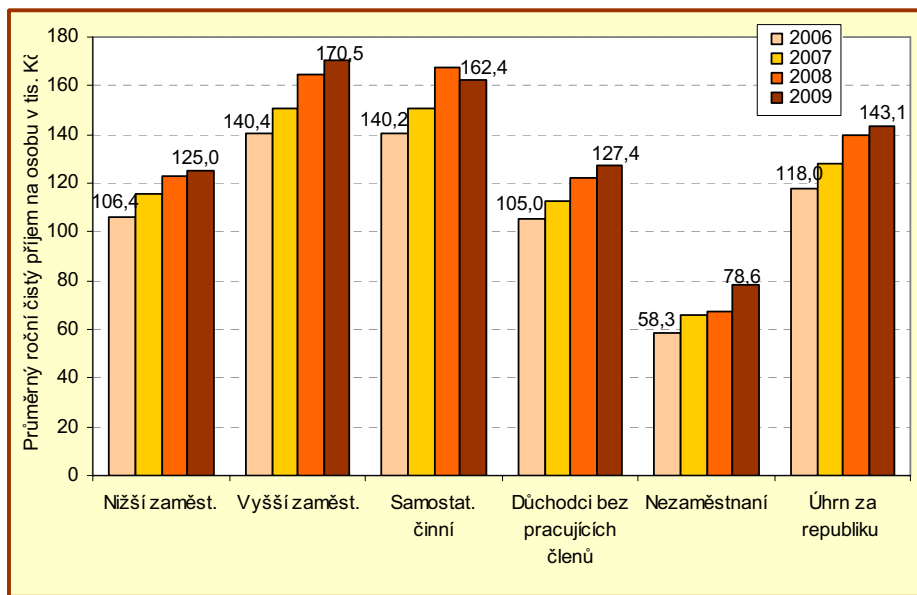
Průměrný čistý roční příjem na osobu (počítaný z celkového příjmu domácnosti) pak činil 143 118 Kč a jeho meziroční přírůstek byl zhruba dvojnásobný ve srovnání s nárůstem příjmu hrubého, v důsledku posílení podílu sociálních příjmů na celkových příjmech. Používání tohoto ukazatele namísto celkového příjmu domácnosti dává reálnější obraz toho, jakými příjmy domácnost disponuje ve vztahu k počtu svých členů, čímž umožní srovnání mezi domácnostmi různých velikostí. Je však třeba vzít v úvahu, že takto spočtený průměr na osobu zahrnuje všechny osoby včetně dětí a ostatních osob které nejsou ekonomicky aktivní.

Z hlediska postavení osoby v čele domácnosti měly nejvyšší čistý roční příjem v přepočtu na osobu domácnosti zaměstnanců s vyšším vzděláním – 170 471 Kč za rok, což znamená meziroční nárůst o 3,4 %. Domácnosti osob samostatně činných naopak zaznamenaly pokles příjmů – jejich čistý roční příjem v přepočtu na osobu činil 162 372 Kč, tedy o 3,2 % méně než v roce 2008. Tento vývoj je odrazem ekonomické situace, kdy samostatně činní měli horší odbytky pro své výrobky či služby než v minulých letech, čímž poklesl jejich průměrný příjem, zatímco v zaměstnaneckém sektoru byli propouštěni lidé s nižšími příjmy, a tím došlo k navýšení průměrného výdělku.

Domácnosti zaměstnanců s nižším vzděláním, tj. pracující převážně v manuálních profesích, měly oproti zaměstnancům s vyšším vzděláním příjem na osobu o více než třetinu nižší – zhruba 124 977 Kč. Jejich příjmy rostly pomaleji než příjmy skupiny vyšších zaměstnanců a pomyslné příjmové nůžky mezi oběma skupinami se tak opět mírně pootevřely. Z domácností s nepracující osobou v čele se čisté příjmy zvýšily nejvíce domácnostem nezaměstnaných, a to o 16,4 %. Tento nárůst však nebyl způsoben růstem sociálních příjmů, ale růstem příjmů pracovních, které oproti předchozímu roku u domácností s nezaměstnanou osobou v čele vzrostly o 52 %. Tento růst byl přitom zapříčiněn výrazným zvýšením počtu nově nezaměstnaných, kteří po určitou část roku 2009 pracovali, případně dostali při odchodu ze zaměstnání odstupné a jejich příjmy tak byly významně vyšší než příjmy osob, které byly dlouhodobě nezaměstnané a tudíž v průběhu roku žádné pracovní příjmy neměly.

Srovnání příjmů v jednotlivých sociálních skupinách za roky 2006 až 2009 ukazuje následující graf.

Graf 6: Vývoj čistého peněžního příjmu domácností podle postavení osoby v čele v letech 2006 – 2009

Používání průměru v souvislosti se mzdou a hodnocením jejího vývoje je ovšem dlouhodobě zpochybnovaným ukazatelem. Úrovně průměrné mzdy větší část zaměstnanců nedosahuje, a proto může být její uvádění jako jediného ukazatele v této souvislosti zavádějící. V roce 2009 na průměrný příjem dosáhlo pouze 42 % domácností, což znamená že 58 % domácností hospodaří s příjmem nižším než je uváděný průměr. Průměrný čistý roční příjem domácností které nedosáhly na celorepublikový průměr, přepočtený na osobu, přitom byl pouze 101 903 Kč, zatímco průměrný příjem těch, které na republikový příjem dosáhly byl 212 801 Kč.

Jako vhodnější ukazatel bývá proto často hodnocen tzv. medián, prostřední hodnota ze všech zjištěných hodnot příjmů, seřazených za sebou vzestupně v řadě. Znamená to tedy, že se jedná o výši příjmu uprostřed příjmového rozdělení – vůči němu je první polovina zjištěných příjmů nižší a druhá polovina vyšší. V následující tabulce můžeme vidět srovnání průměru a mediánu příjmu za roky 2005 – 2009.

Tabulka 2: Vývoj výše čistého ročního příjmu na osobu za roky 2005 – 2009 (průměr x medián)

	2005	2006	2007	2008	2009
Průměrný čistý roční příjem na osobu (v Kč)	109 059	118 027	127 956	139 733	143 118
Medián čistého ročního příjmu na osobu (v Kč)	101 520	109 751	118 728	122 797	133 358
Nárůst prům. příjmu oproti předchozímu roku (%)	X	8,2	8,4	9,2	2,4
Nárůst mediánu oproti předchozímu roku (%)	X	8,1	8,2	3,4	8,6

Jak můžeme vidět v tabulce, medián je vždy nižší než průměr. Zajímavé je ale sledovat vývoj růstu průměru oproti mediánu. Zatímco v letech 2006 a 2007 rostl průměrný příjem i medián příjmu zhruba stejně rychle, v roce 2008 mnohem více vzrostl průměr oproti mediánu, tedy více rostly příjmy vysokopříjmových domácností než domácností s nejnižšími příjmy. V roce 2009 tomu potom bylo přesně naopak – asi 3,6krát více než průměr vzrostl oproti roku 2008 medián. V tomto případě to bylo způsobeno zejména tím, že příjmy celkově rostly mnohem pomaleji, přičemž o něco více rostly příjmy nejméně a o něco méně příjmy nejbohatších. Situaci dobře ilustruje následující tabulka příjmové diferenciaci za roky 2004-2009.

Tabulka 3: Vývoj příjmové diferenciaci za roky 2004 – 2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Příjem* 10 % domácností s nejnižším příjmem (v Kč)	41 212	45 350	49 123	55 559	61 166	61 442
Příjem* 10 % domácností s nejvyšším příjmem (v Kč)	258 440	272 078	287 918	308 424	344 505	345 818
Poměr 10 % nejvyšších a 10 % nejnižších příjmů	6,27	5,86	6,00	5,55	5,63	5,63
Decilový poměr	3,21	3,14	3,10	2,95	2,84	2,91
Variační koeficient	72,07	71,75	70,17	70,05	66,69	61,72

* Průměrné roční čisté příjmy domácností v dané skupině domácností přepočtené na osobu

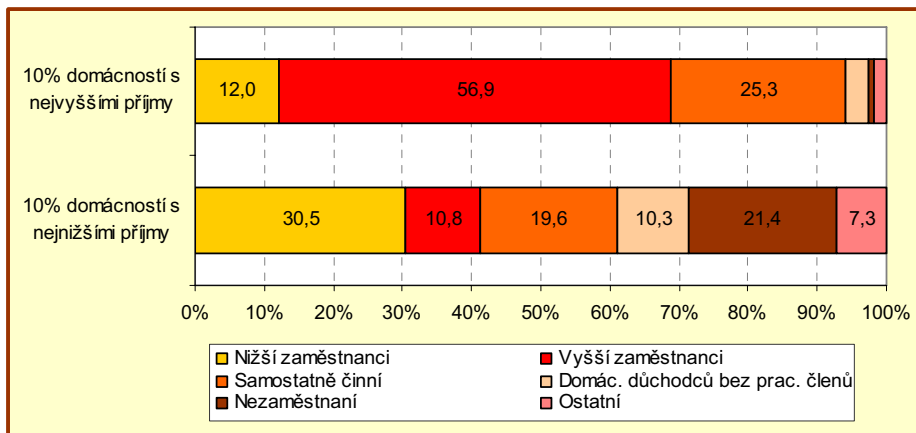
Příjmová diferenciaci, tj. rozdíl mezi nejnižšími a nejvyššími příjmy, je vedle samotné výše příjmů důležitým ukazatelem jejich stavu a vývoje. Primárně nás zajímá, jak se vyvíjí celková diferenciaci příjmů napříč všemi sociálními skupinami uvnitř příjmového rozdělení za celou republiku. Lze na ni ale pohlížet z mnoha úhlů – můžeme zkoumat rozdíly mezi příjmy jednotlivých skupin obyvatelstva, mezi jednotlivými regiony nebo mezi jednotlivými profesemi.

Tabulka ukazuje vývoj příjmové diferenciaci mezi skupinou 10 % domácností s nejnižšími příjmy a skupinou 10 % domácností s nejvyššími příjmy od roku 2004 do

roku 2009. Poměr nejvyšších a nejnižších příjmů se pohybuje střídavě dolů a nahoru, nelze z něj tedy na našich datech usuzovat na nějaký trend. Drobné výkyvy mezi jednotlivými roky mohou být navíc způsobeny určitým zkreslením, daným výběrem domácností v daném roce.

Následující graf ukazuje, jaké bylo z hlediska postavení osoby v čele složení domácností pobírajících v roce 2009 nejvyšší příjmy a jaké těch, které pobíraly příjmy nejnižší.

Graf 7: Složení 10 % domácností s nevyššími a 10 % s nejnižšími příjmy v ČR podle postavení osoby v čele v roce 2010

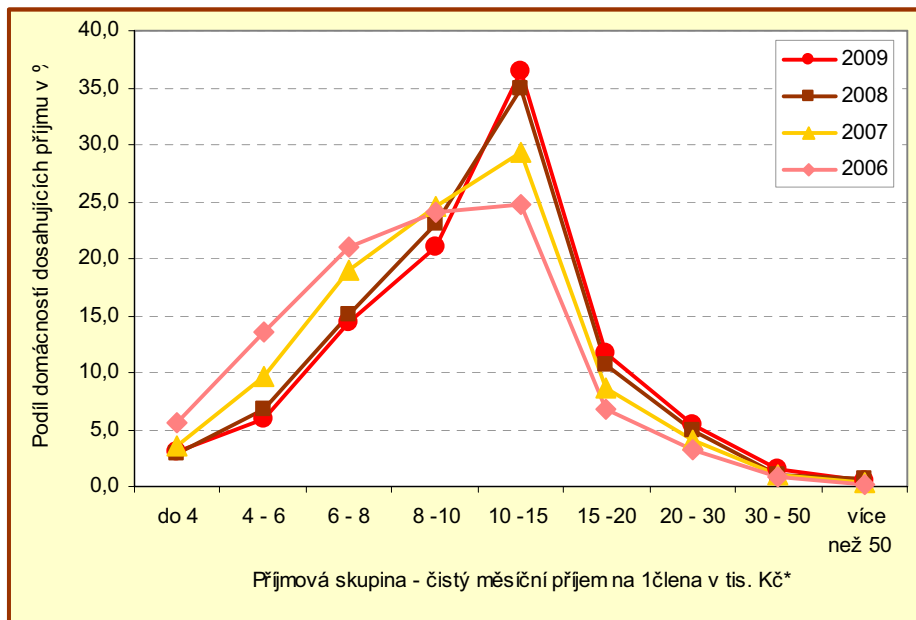

Pozn.: nižší zaměstnanci – osoby s nižším vzděláním (základní, nižší střední, vyučení)
 vyšší zaměstnanci – osoby s vyšším vzděláním (úplné střední, bakalářské, vysokoškolské, doktorské)

Oproti roku 2009 mezi domácnostmi s nejvyššími příjmy výrazně přibýlo těch, kde osoba v čele byla zaměstnancem s vyšším vzděláním (téměř o 5 %) a naopak ubylo těch, které byly samostatně výdělečně činné (cca o 4 %).

Průměrný čistý měsíční příjem domácnosti přepočtený na osobu se přitom, stejně jako v předcházejícím sledovaných letech 2006-2008, nejčastěji vyskytoval v kategorii 10 – 15 tisíc korun; v nižších příjmových skupinách podíl domácností do nich spadajících klesal, v příjmových skupinách od 10 tisíc podíl domácností stoupal nebo stagnoval. Nejzajímavější však je bližší pohled na to, do kterých příjmových kategorií se přesunuly domácnosti, které ubyly v příjmových skupinách do 10 tisíc Kč. Při pozornějším zkoumání totiž zjistíme, že v příjmových skupinách do 10 tisíc ubylo od roku 2006 do roku 2009 celkem 19,9 % domácností, a přitom právě v následující skupině 10 – 15 tisíc přibýlo 11,7 % a jen 8,2 % přibýlo ve všech ostatních vyšších příjmových skupinách. Tento vývoj dokumentuje následující graf srovnávající výši průměrného čistého měsíčního příjmu domácností přepočteného na osobu v letech roky 2006 až 2009.

Graf 8: Rozdělení domácností podle příjmu na 1 člena za roky 2006 – 2009

*hodnota ohraničující interval zesponu je zahrnuta do nižšího intervalu, hodnota ohraničující interval seshora patří do daného intervalu který ohraničuje

Důležitým a často diskutovaným úhlem pohledu, jak ještě jinak nahlížet na diferenciaci příjmů, je hledisko regionální, tedy sledování rozdílů mezi příjmy v jednotlivých krajích. Tabulka na další stránce ukazuje v tomto ohledu zcela výlučné postavení Prahy, kde průměrný příjem za rok 2009 dosahoval více než 137 % republikového průměru. Vyššího příjmu než byl průměr v republice dosahovaly kromě Prahy už jen domácnosti ve Středočeském kraji (107,7 %) a v kraji Plzeňském (102,3 %). Nejnižší příjmy byly naproti tomu v Moravskoslezském kraji (88,8 % průměrného příjmu v ČR) a v Olomouckém kraji (89,4 %). Velmi obdobná situace přitom byla i v předchozím roce 2008. Při srovnání výše příjmů v Čechách a na Moravě potom vyšších příjmů vzhledem pochopitelně dosahovaly Čechy, protože do nich byla započítána i Praha. Procentuálně přitom Čechy i Morava dosahovaly poslední 3 roky zhruba stejného podílu průměrného příjmu v republice.

Tabulka 4: Průměrné příjmy domácností podle krajů za rok 2009

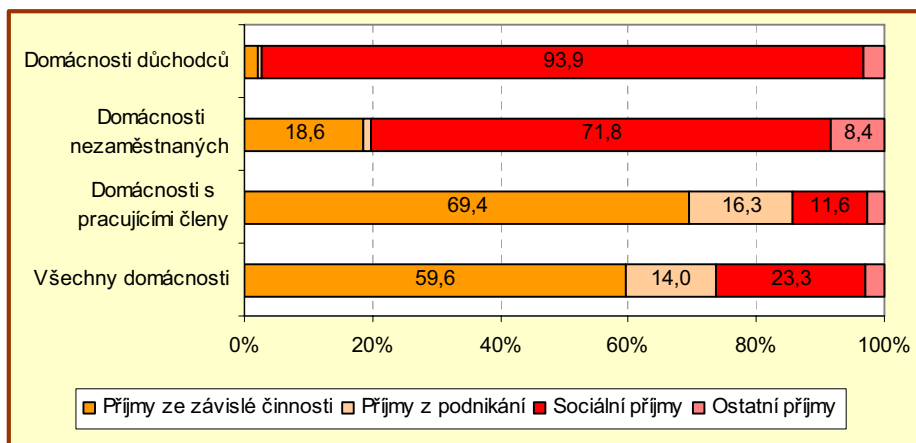
	Počet domácností v tis.	Průměrný počet osob v domácnosti	Průměrný čistý roční příjem na osobu v kraji (Kč)	Průměrný příjem v kraji v % z prům. příjmu v ČR za rok 2009	Průměrný příjem v kraji v % z prům. příjmu v ČR za rok 2008	Průměrný příjem v kraji v % z prům. příjmu v ČR za rok 2007
ČR celkem	4 149,7	2,51	143 118	100,0	100,0	100,0
Čechy	2 554,8	2,46	150 449	105,1	105,5	105,5
Morava	1 594,8	2,57	131 876	92,1	91,7	91,8
Praha	553,6	2,24	196 295	137,2	138,3	133,8
Středočeský	476,6	2,59	154 074	107,7	109,5	107,4
Jihočeský	251,5	2,51	133 389	93,2	95,7	97,2
Plzeňský	229,6	2,47	146 476	102,3	97,6	102,5
Karlovarský	121,6	2,50	131 697	92,0	90,8	91,7
Ústecký	331,4	2,49	128 415	89,7	91,2	95,3
Liberecký	172,2	2,53	134 161	93,7	93,2	94,8
Královéhradecký	219,1	2,51	137 156	95,8	96,1	95,5
Pardubický	199,3	2,57	131 053	91,6	90,7	92,4
Vysočina	194,0	2,63	136 473	95,4	94,0	94,8
Jihomoravský	442,5	2,58	137 851	96,3	95,0	92,6
Olomoucký	245,2	2,59	127 935	89,4	87,3	90,7
Zlínský	223,7	2,61	130 452	91,2	95,1	93,0
Moravskoslezský	489,4	2,53	127 160	88,8	88,4	89,7

Skladba celkového příjmu domácnosti

Celkový příjem domácnosti se skládá z příjmů z pracovní činnosti, tj. z příjmů ze zaměstnání a podnikání, ze sociálních příjmů vyplácených prostřednictvím úřadů práce nebo obecních úřadů, z příjmů z kapitálového vlastnictví a majetku¹ a dalších, víceméně jednorázových nebo nahodilých příjmů.

Následující graf srovnává rozdíly ve skladbě příjmů domácnosti podle pracovní aktivity jejich členů. Téměř tři čtvrtiny příjmů všech domácností pocházely ze zaměstnaneckého poměru nebo z podnikatelské činnosti. V případě domácností, kde alespoň 1 osoba byla ekonomicky aktivní, se téměř ve 3/4 případech jednalo o úplnou rodinu. Domácnosti bez pracujících členů byly naproti tomu téměř v polovině případů domácnostmi jednotlivců, zejména žen v důchodu.

Graf 9: Složení hrubého příjmu domácností dle ekonomické aktivity za rok 2009 (v %)

V domácnostech s pracujícími osobami byly hrubé příjmy z 85,7 % tvořeny příjmy z pracovní činnosti v zaměstnaneckém poměru a příjmy z podnikatelské činnosti. Domácnosti nepracujících osob byly závislé převážně na sociálních dávkách, které tvořily 90,6 % jejich hrubého ročního příjmu.

Konkrétní výše těchto příjmů, včetně výše průměrného ročního příjmu u obou typů domácností, ukazuje tabulka na následující straně. Je z ní též patrné, jakou část celkového hrubého příjmu měla domácnost skutečně reálně k dispozici po odečtení daní a srážek na povinné pojištění.

¹ Příjmy z kapitálového majetku jsou úroky z vkladů, výnosy z dluhopisů, vkladových a podílových listů, dividendy z akcií, podíly na zisku společnosti s.r.o. a komanditní společnosti, příjmy z kapitálového majetku ze zahraničí.

Tabulka 5: Struktura ročního příjmu domácností podle ekonomické aktivity za rok 2009

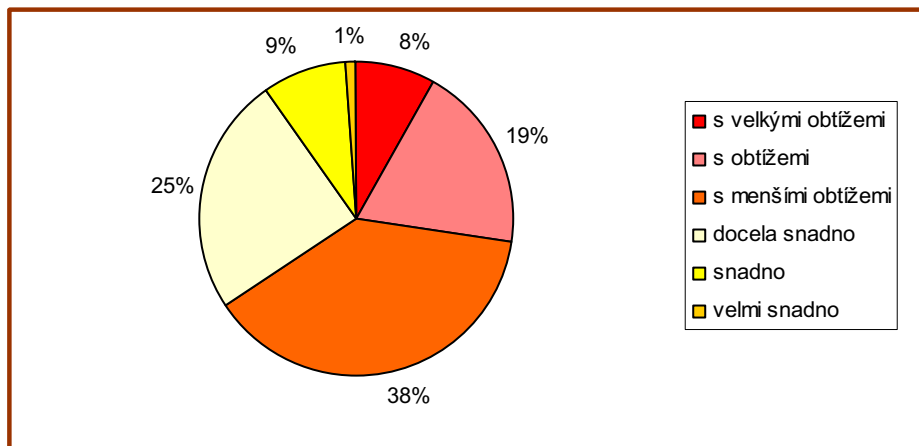
	Všechny domácnosti	Domácnosti s pracujícími členy	Domácnosti bez pracujících členů
Celkový průměrný hrubý roční příjem domácností přepočtený na osobu (v Kč)	166 087	178 572	118 629
Příjmy ze závislé činnosti	99 058	123 890	4 663
Příjmy z podnikání	23 289	29 156	990
Sociální příjmy	38 778	20 717	107 431
Ostatní příjmy (např. z kapitálového majetku)	4 962	4 809	5 545
Celkový průměrný čistý roční příjem domácností přepočtený na osobu (v Kč)	143 118	149 909	117 303
Srážky na povinné pojištění	10 734	13 437	459
Daň z příjmů fyzických osob	12 525	15 586	889
Podíl hrubého příjmu, který měla domácnost k dispozici po odečtení srážek a daní (v % z celku)	86,2	83,9	98,9

Jak domácnosti vycházely se svými příjmy

Pro úplný obraz o příjmech domácností, je třeba doplnit podstatnou informaci. Tou je skutečnost, jak s obdrženým příjmem domácnosti vychází, což bezprostředně souvisí s tím, co si z tohoto příjmu mohou dovolit pořídit a co ne. Ve srovnání s otázkami, které se týkají výše příjmů domácností, mají otázky zjišťující její hospodaření s penězi, stejně jako to co si z nich může dovolit pořídit velmi subjektivní zabarvení. Je tedy možné, že pokud by na tyto otázky týkající se celé domácnosti odpovídal jiný její člen, mohly by se odpovědi mírně lišit. Přesto však můžeme předpokládat, že získané odpovědi pro nás mají dostatečnou výpovědní hodnotu a že odráží reálnou finanční situaci domácnosti.

Stejně jako v předcházejících letech, i v šetření *Životní podmínky 2010* většina domácností uvedla, že se svými příjmy vycházela obtížně – s velkými obtížemi, s obtížemi nebo s menšími obtížemi – celkem 65,4 % domácností, což je zhruba o 1 % více než v roce 2009, tedy je zde patrné mírné zhoršení situace domácností. Možnost „velmi snadno“ zvolilo jen 1,2 % domácností, přestože možnost na opačném konci spektra zvolilo téměř osmkrát tolik domácností. Průměrný roční čistý příjem domácností, které s příjmem vycházely velmi snadno, přitom po přepočtení na osobu dosahoval skoro 197 % průměru za celou ČR a byl 3,2krát vyšší než příjem domácností, které uvedly, že s ním vycházely s velkými obtížemi. Přestože rozdíl v příjmu těchto dvou skupin domácností je téměř propastný, oproti roku 2009 se k sobě o něco málo přiblížil (v roce 2009 byl příjem domácností které s ním vycházely velmi snadno 3,6krát vyšší než příjem těch, které s ním vycházely s velkými obtížemi). Toto přiblížení bylo důsledkem poklesu příjmu nejvyšších příjmových skupin domácností – čistý roční příjem domácností, které uvedly, že s ním vycházely „snadno“, přepočtený na osobu se oproti roku 2009 snížil o 10 483 Kč, příjem těch které s ním vycházely „velmi snadno“ se snížil dokonce o 34 686 Kč a dosahoval tak výše zmíněných 197 % průměrného příjmu v ČR, přestože v roce 2010 dosahoval téměř 227 % průměru.

Graf 10: Jak domácnost vycházela se svým příjmem v roce 2010

Domácnosti mající největší problém jak s penězi vyjít, měly v 20,8 % případů příjem pod hranici životního minima. Přitom domácnosti které uvedly, že s příjmem vychází „s obtížemi“ měly příjem pod hranici chudoby už pouze ve 4 % případů.

Další vztahy mezi příjmy, jejich složením a odpovědí na otázku, jak s nimi domácnost vycházela, jsou patrné z níže uvedeného přehledu.

Tabulka 6: Jak domácnosti vycházely se svým příjmem v roce 2010

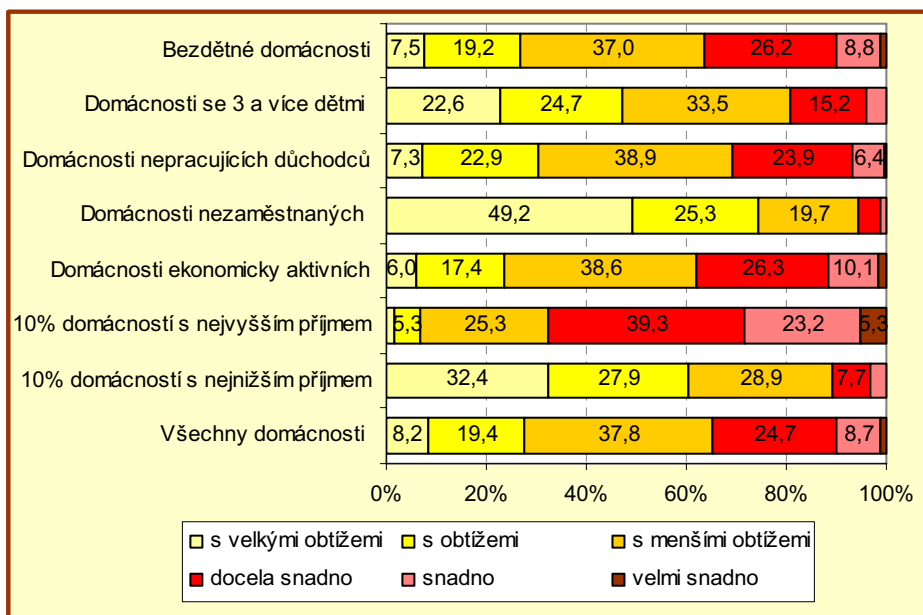
	Celkem ČR	Domácnost vycházela se svými příjmy:					
		s velkými obtížemi	s obtížemi	s menšími obtížemi	docela snadno	snadno	velmi snadno
Počet domácností (tis.)	4 149,7	340,3	805,3	1 570,0	1 025,1	360,4	48,5
Průměrný počet pracujících osob v domácnosti	1,12	0,72	0,94	1,17	1,23	1,32	1,48
Čistý roční příjem (v Kč na osobu)	143 118	88 139	116 308	135 742	171 758	191 212	281 795
Hrubý roční příjem (v Kč na osobu)	166 087	96 381	129 976	156 287	202 961	231 328	348 746
z toho v %: pracovní příjmy	73,7	58,1	65	72,7	77,5	81,9	86,6
sociální příjmy	23,3	37,5	31,7	24,6	19,6	15,5	8,4
ostatní příjmy	3	4,4	3,3	2,7	2,9	2,7	5
Minimální potřebný roční příjem* (v Kč na osobu)	106 529	94 053	104 751	105 926	109 623	114 566	123 324
% z čistých peněžních příjmů	74,4	106,7	90,1	78	63,8	59,9	43,8
Počet domácností s příjmy pod hranici životního minima	136 869	70 741	32 313	24 563	6 825	2 427	0
% domácností s příjmy pod hranici životního minima	3,3	20,8	4	1,6	0,7	0,7	0

**Minimální potřebný roční příjem je dvanáctinásobkem částky, kterou domácnost uvedla jako nejnižší čistý měsíční příjem, který by jí stačil k zajištění základních potřeb (náklady na bydlení, strava, ...).*

Z tabulky vyplývá, že domácnosti vycházející s příjmy s velkými obtížemi měly nižší příjem než jaký uváděly, že potřebují. Minimální roční příjem, který by jim stačil na pokrytí nezbytných výdajů, tvořil 106,7 % čistého příjmu domácnosti. Tyto domácnosti by tedy potřebovaly příjem vyšší, než jaký reálně měly.

Možnosti domácnosti vycházet se svými příjmy souvisela s ekonomickou aktivitou jejich členů – téměř přímo úměrně se zvyšovala s nárůstem počtu pracujících členů. Zároveň čím větší podíl příjmů domácnosti pocházel z pracovní činnosti, tím lépe s nimi domácnost vycházela. Kromě výše příjmu a pracovní aktivity členů domácnosti mělo na její možnosti vycházet s příjmy vliv také zda a kolik dětí v ní žilo. V následujícím grafu můžeme dobře vidět rozdíly ve vycházení s příjmy různých typů domácností. Mimo jiné je z něj dobře viditelné, že jedinou skupinou domácností, u níž většina vychází s příjmy docela snadno, snadno nebo velmi snadno je 10 % domácností s nejvyššími příjmy.

Graf 11: Jak vybrané typy domácností vycházely s příjmem v roce 2010

Úzce souvisejícím tématem k problematice toho, jak domácnosti vychází se svými příjmy, je co si mohou domácnosti ze svých příjmů dovolit. V roce 2010 jsme stejně jako v minulých letech šetření zjišťovali několik druhů výdajů – na rekreaci, bydlení a stravu, přičemž domácnosti byly dotazovány, zda si uvedené mohou dovolit zaplatit, bez ohledu na to zda o to mají či nemají zájem. Zároveň byly domácnosti tázány, zda by byly schopny zaplatit z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj v řádu několika tisíc korun – pro rok 2010 byla stanovena částka 8 500 Kč². V následující tabulce si můžeme prohlédnout srovnání výsledků za roky 2007 až 2010.

Tabulka 7: Co si domácnosti nemohly dovolit ze svého příjmu v letech 2007 až 2010 (podíly v %)

	2007	2008	2009	2010
Zaplatit ročně alespoň týdenní dovolenou mimo domov všem členům domácnosti	35,3	40,2	40,6	40,0
Jíst maso, drůbež, ryby každý druhý den (nebo jejich vegetariánské náhražky)	13,7	13,4	11,4	10,5
Dostatečně vytápět byt	7,1	7,0	5,9	5,7
Zaplatit z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj ve výši několika tisíc Kč*	39,8	39,8	39,5	39,2

* částky stanovené pro jednotlivé roky šetření viz výše

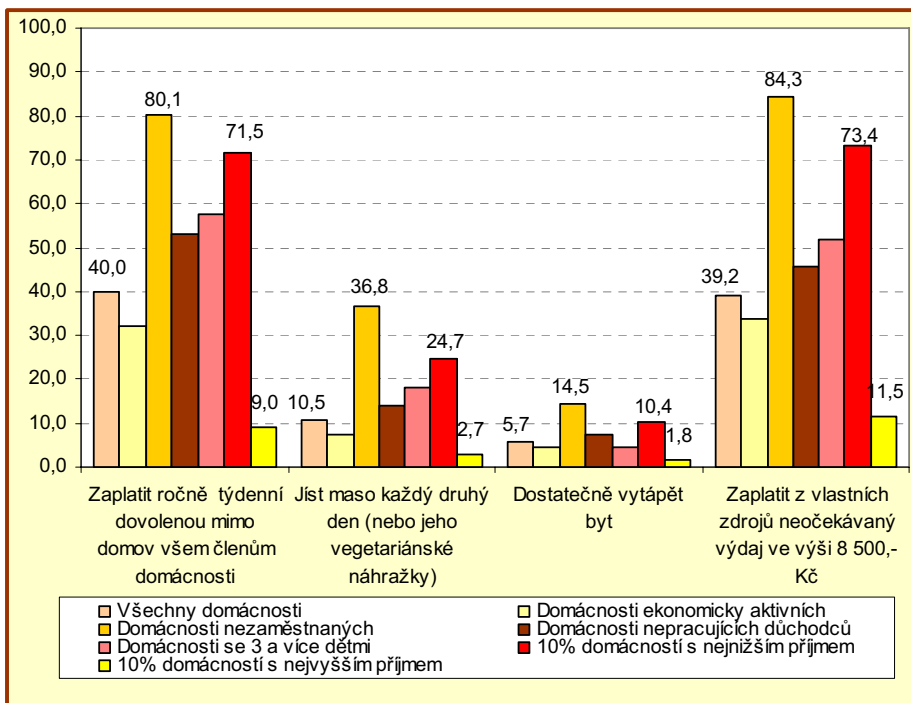
² výše tohoto výdaje se stanovuje jako 1/12 hranice míry chudoby za rok = rok šetření – 2 roky (tj. pro rok 2010 za rok 2008); pro šetření v roce 2007 byla tato částka stanovena na 7 000 Kč, v roce 2008 na 7 500 Kč, pro rok 2009 na 8 000 Kč a pro poslední uvedený rok 2010 na 8 500 Kč.

Spolu s možností zaplatit všem členům domácnosti alespoň týdenní dovolenou mimo domov je pro největší počet domácností nejproblématictější zaplacení neočekávaného výdaje. Tyto dva výdaje si v meziročním srovnání nemůže dovolit poměrně stálý podíl domácností, zhruba 40 %.

Na výsledky této otázky můžeme pohlížet tak, že existuje skupina domácností, jejichž příjem nestačí plně pokrýt ani tak základní potřeby, jakými jsou strava a bydlení. Podíl těchto domácností však na rozdíl od těch, které si nemohou dovolit stanovený nečekaný výdaj nebo dovolenou, kontinuálně klesá. Od roku 2005 poklesl podíl domácností neschopných platit výdaje na kvalitnější stravování o 8,5 %, podíl těch které si nemohou dovolit dostatečně vytápět byt potom poklesl o 4,6 %.

Podíl domácností, které si nemohly dovolit zaplatit výše zmiňované služby a produkty, se významně lišil v závislosti na postavení osoby v čele. Jednoznačně nejhůře na tom v tomto ohledu byly domácnosti nezaměstnaných, z nichž by si více než 84 % nemohlo dovolit zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 8 500 Kč a téměř 37 % si nemohlo dovolit jíst maso alespoň každý druhý den. K domácnostem, které měly s placením uvedených výdajů větší problémy než většina, patřily kromě již zmíněných nezaměstnaných zejména ty, jejichž příjmy se řadily k 10 % nejnižších příjmů, dále nepracující důchodci a domácnosti se 3 a více dětmi, které si v tom co si mohou dovolit byly velmi blízké. Blíže viz následující graf.

Graf 12: Co si domácnosti nemohly dovolit ze svého příjmu dle typu domácnosti v roce 2010 (podíl v %)

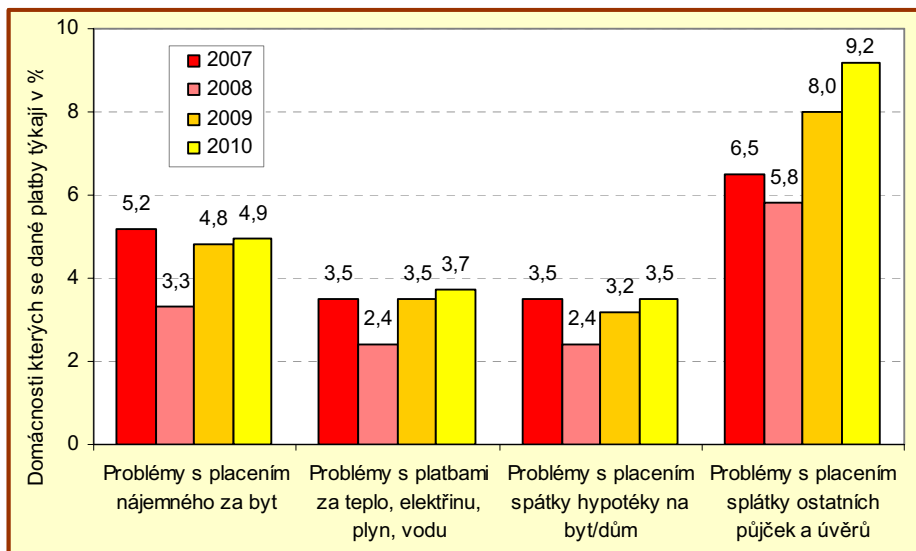

Poslední ze skupiny otázek na téma schopnosti domácnosti vycházet se svými příjmy a platit z nich různé typy výdajů, byly otázky zjišťující, zda domácnost neměla v průběhu posledních 12ti měsíců předcházejících datu šetření potíže se splácením některých pravidelných plateb a splátek půjček. Cílem bylo získat informace, zda se domácnost nedostala do situace, kdy pro nedostatek finančních prostředků nemohla dostát svým platebním závazkům.

Podíl domácností, které měly problém s některou z uvedených plateb, byl celkově velmi nízký, oproti roku 2009 však u všech sledovaných plateb stejně jako v předchozím roce stoupl. Tento jev bychom pravděpodobně mohli připsat důsledkům výše zmiňované a všude skloňované ekonomické krize. Obrat dlouhodobého trendu snižování podílu domácností neschopných platit včas pravidelné platby jako nájem, úhradu za energie a splátky hypoték a půjček nastal již u šetření z roku 2009. Tyto otázky přitom zjišťují problémy domácností s hrazením těchto plateb v době posledních 12ti měsíců před šetřením.

Nejvíce domácností mělo problém se zaplacením splátky půjčky nebo úvěru na jiné účely než bydlení (nejčastěji tzv. spotřebitelské úvěry), a to celkem 9,2 %. To je zároveň největší nárůst nejen oproti minulému roku (o 1,2 %), ale i oproti roku 2008, kdy byl podíl domácností neschopných platit sledované výdaje nejnižší. Přestože se platby za energie (teplo, elektřina, plyn) a vodu týkají naprosté většiny domácností (kromě těch, které bydlí zadarmo u příbuzných), do problémů s placením se ve sledovaném období dostalo jen 3,7 % domácností, což je ale zároveň nejvíce za poslední 4 roky. Bližší informace přináší následující graf.

Graf 13: Srovnání podílu domácností, které měly problémy s úhradou uvedených plateb v době posledních 12ti měsíců před šetřením v letech 2007 až 2010

Co se týče splácení hypotéky, zde se do problémů se zaplacením alespoň jedné splátky dostalo 3,5 % domácností, tedy stejně jako v roce 2007. Největší problémy se splácením hypotéky přitom měly domácnosti v prvním příjmovém decilu – alespoň jednu splátku za posledních 12 měsíců nezaplatilo téměř 12 % z nich. Druhou skupinou domácností majících se splácením hypotéky největší problémy byly trochu překvapivě domácnosti až v šestém decilu – alespoň jednu plátku nezaplatilo v posledních 12ti měsících téměř 7 % z nich.

Tyto dvě skupiny domácností si však na bydlení zdaleka nepůjčovaly nejčastěji. Nejčastějším plátcem hypotéky byly vyšší příjmové skupiny domácností – domácnosti z osmého, devátého a zejména desátého decilu, ale také domácnosti ze druhého decilu, které na tom ale z pohledu splácení hypotéky byly nepoměrně lépe než domácnosti z výše jmenovaného prvního decilu (problém se splácením mělo za posledních 12 měsíců pouze 2 % z nich).

SPRÁVA FINANCÍ DOMÁCNOSTI A ROZHODOVÁNÍ O NICH

Výběr tématu letošní brožurky vycházel do značné míry ze zaměření modulu, specifické části dotazníku zabývající se každý rok jiným, aktuálním tématem spojeným s oblastí životních podmínek. V roce 2010 byl modul zaměřen na rozhodování o financích domácnosti a nakládání s příjmy. Většina otázek byla orientována na jednotlivce, několik otázek se týkalo celé domácnosti. Jednotlivci i domácnosti modul vyplňovaly jen tehdy, pokud v dané domácnosti žily alespoň 2 osoby starší 16ti let. Blok otázek zaměřených na rozhodování odpovídaly pouze osoby žijící ve společné domácnosti s partnerem.

Výsledky tohoto modulu jsou velmi zajímavé, navíc odpovědi na otázky týkající se rozhodování (nejen) o financích se u obou pohlaví vzájemně doplňovaly. Nestávalo se často, že by v partnerském páru měl každý z partnerů jiný názor na to, kdo rozhoduje o výdajích, úsporách či půjčkách domácnosti. Odpovědi obou partnerů vypovídaly prakticky o tomtéž.

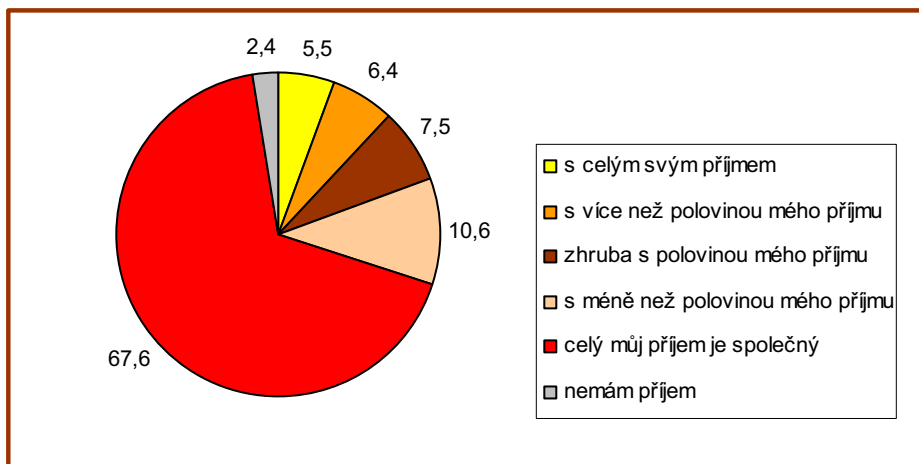
Vnímání příjmu

Jedna z prvních otázek modulu zjišťovala, jak respondenti nahlíží na svůj příjem, zda disponují určitou částí svého příjmu odděleně od společných financí domácnosti nebo zda svůj příjem celý považují za společný.

Nepotvrdila se žádná větší nerovnost mezi muži a ženami. Pokud vezmeme v úvahu výsledky za všechny osoby, včetně těch, které nežijí v partnerském vztahu, zhruba polovina respondentů uváděla, že celý jejich příjem je společný. Tuto možnost volili nejčastěji jak muži (49,2 %) tak ženy (51,3 %). Druhá nejčastější odpověď se potom lišila podle pohlaví. Ženy uváděly častěji než muži možnost „s celým svým příjmem hospodařím odděleně“ (ženy 11,5 %, muži 8,8 %), zatímco u mužů byla častější odpověď "s více než polovinou příjmu hospodařím odděleně" (muži 12,7 %, ženy 9,3 %). Vidíme, že ženy v této otázce celkově častěji uváděly oba extrémy (s celým příjmem hospodařím odděleně, celý můj příjem je společný), zatímco muži se více drželi středových možností odpovědí. Celkem 11,6 % mužů a 12,1 % žen potom uvedlo, že příjem nemají.

Podíl osob které odpověděly, že celý jejich příjem je společný, byl výrazně vyšší u těch, které žily a hospodařily s partnerem. Tuto možnost zvolilo celkem 67,6 % z nich, z toho 49,9 % žen a 50,1 % mužů; odpovědi mužů i žen byly v tomto ohledu prakticky vyrovnané. Graf na následující stránce nám ukazuje odpovědi respondentů žijících v partnerském vztahu blíže.

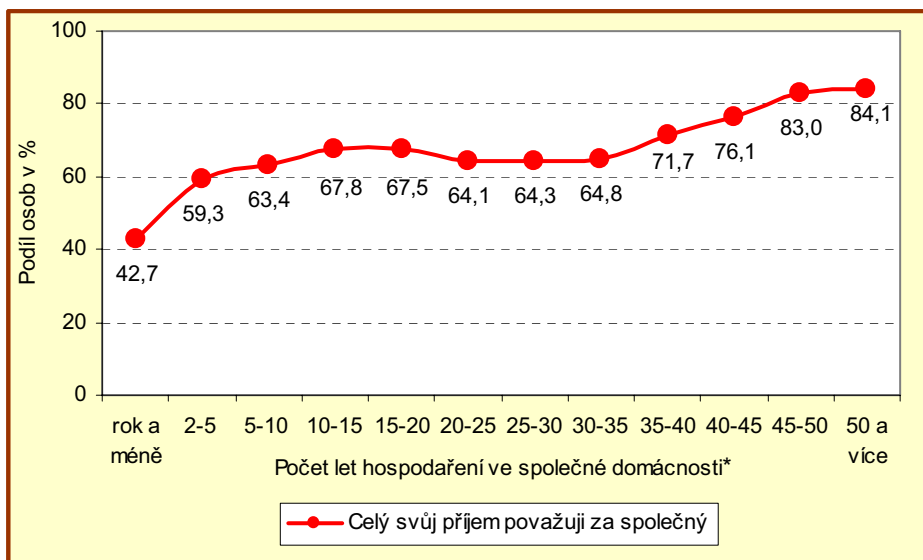
Graf 14: S jakou částí příjmu hospodaří partneři odděleně od společných příjmů domácnosti (podíl v %)

Významné rozdíly v odpovědích zaznamenáme, pokud je rozdělíme podle počtu let, po které partneři žijí a hospodaří ve společné domácnosti.

Podíl osob které uvedly, že celý jejich příjem je společný, prakticky průběžně roste s počtem let strávených s partnerem ve společné domácnosti.

Graf 15: Podíl osob, které považují svůj příjem za společný dle počtu let společného hospodaření

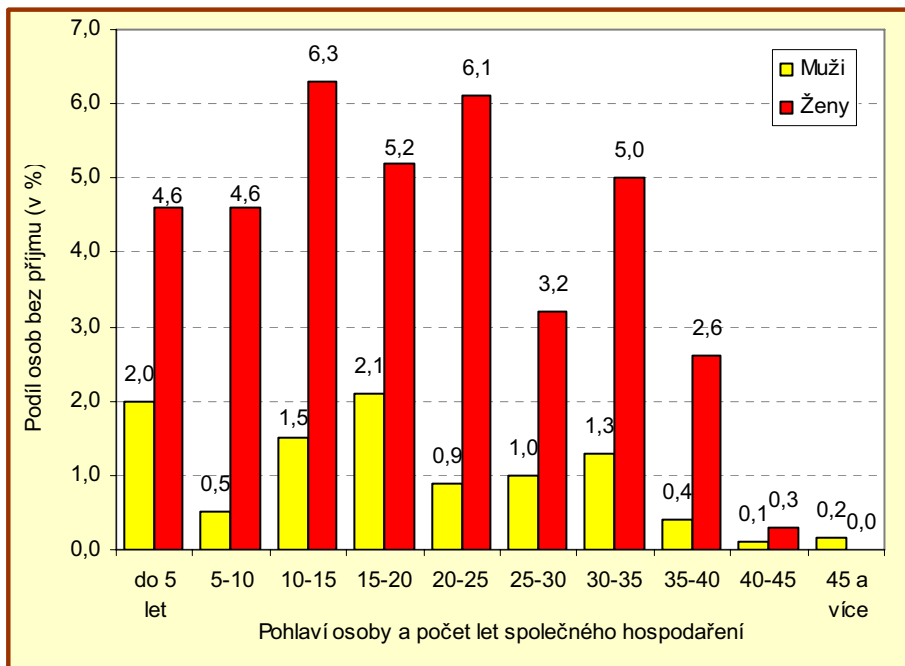

* hranice intervalů jsou stanoveny tak, že spodní mez do intervalu patří a horní už do něj nepatří

Zatímco partneři žijící a hospodařící spolu rok a méně považovali celý svůj příjem za společný pouze ve 42,7 % případů, ti kteří spolu žili 2-5 let tak odpověděli už v 59,3 % případů a u partnerů žijících spolu 5-10 let to už bylo 63,4 %. Drobný pokles můžeme sledovat pouze u párů které spolu žijí 20-35 let, kde podíl respondentů - jak žen tak mužů - kteří uvedli, že celý jejich příjem je společný, poklesl oproti těm, kteří žili s partnerem 15-20 let o 3,4 % a až u párů žijících spolu 35 a více let opět významněji stoupl (z 64,8 % pro partnery žijící spolu 30-35 let na 71,7 % pro ty žijící spolu 35 až 40 let). Dále pak tento podíl průběžně stoupl až na 84,1 % pro partnery žijící a hospodařící spolu 50 a více let.

Pokles podílu osob uvádějících, že celý jejich příjem je společný, by mohl souviset s nárůstem podílu žen bez příjmu u partnerů hospodařících spolu 10 – 15 let. Následný návrat k trendu nárůstu počtu osob chápajících celý svůj příjem jako společný, by mohl souviset s opětovným poklesem podílu žen bez příjmu, který byl u partnerů hospodařících spolu 40 – 45 let prakticky stejný pro muže i ženy. Tyto výkyvy jednoznačně souvisí s péčí žen o děti – když děti odrostou a ženy se znovu vrátí do pracovního procesu, podíl osob které příjmy vnímají jako společné vzroste. Podíl mužů a žen bez příjmu podle délky soužití s partnerem demonstruje následující graf.

Graf 16: Podíl osob bez příjmu dle pohlaví a počtu let hospodaření s partnerem (podíly v %)

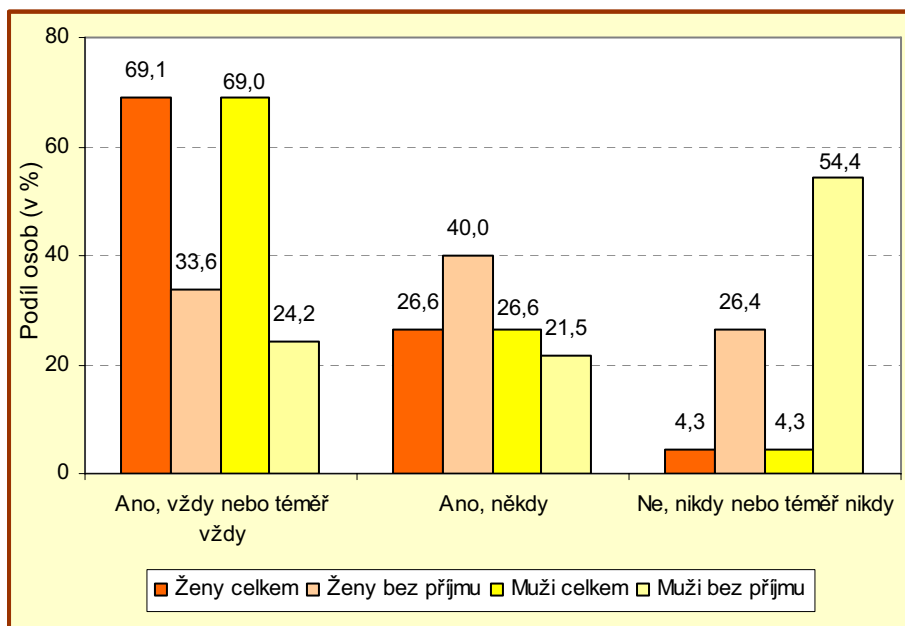

Rozhodování o výdajích jednotlivce

Další otázka zjišťovala, jak svobodně se respondent cítí v rozhodování o výdajích na své vlastní potřeby (např. za oblečení, své koníčky, sportovní potřeby, výdaje na kulturu). Osoby byly dotazovány, zda mohou utrácet peníze pro své potřeby, aniž by to musely s někým předem konzultovat. Celkem 64,6 % respondentů uvedlo, že mohou peníze pro své potřeby bez předchozí konzultace s někým dalším utrácet vždy nebo téměř vždy, 26,7 % uvedlo „ano, někdy“ a jen 8,7 % zvolilo možnost „nikdy nebo téměř nikdy“. Rozdíly v odpovědích mužů a žen byly přitom zanedbatelné. Podíl respondentů, kteří mohli peníze pro své potřeby utrácet bez konzultace s někým jiným vždy nebo téměř vždy, se nijak zvlášť nelišil podle toho zda se jednalo o osobu v čele domácnosti nebo o partnerku této osoby. Naopak ve skupině osob, které uvedly, že peníze bez konzultace s někým jiným nemohou utrácet nikdy nebo téměř nikdy, byla většina nezaopatřené děti – celkem 56 %.

Zajímavé výsledky přinesla analýza této otázky pro osoby žijící v partnerském páru. Celkový podíl těch, kteří mohou takto utrácet vždy nebo téměř vždy byl 69 % (při rozlišení dle pohlaví byly výsledky obdobné – 69,0 % muži a 69,1 % ženy); jen 4,3 % dotazovaných uvedlo, že takto utrácet nemůže nikdy nebo téměř nikdy. Při rozlišení podle toho, zda respondent má nebo nemá vlastní příjem se ovšem výsledky začaly rozcházet. Blíže viz následující graf.

Graf 17: Osoby hospodařící s partnerem podle možnosti utrácet peníze pro své potřeby bez konzultace s někým jiným (podíly v %)

Ve skupině osob s příjmem zůstaly výsledky velmi podobné těm, které nebyly podle příjmu rozlišeny. 69,5 % mužů uvedlo, že může peníze pro své potřeby bez konzultace s někým jiným utráčet vždy nebo téměř vždy, opak (tedy že peníze pro své potřeby nemůže utráčet nikdy nebo téměř nikdy) pak uvedlo 3,8 % z nich. U žen bylo trochu více těch, které odpověděly, že mohou bez konzultace peníze pro sebe utráčet vždy nebo téměř vždy – 70,5 %. Žen, které uvedly možnost "nikdy nebo téměř nikdy" potom bylo 3,4 %.

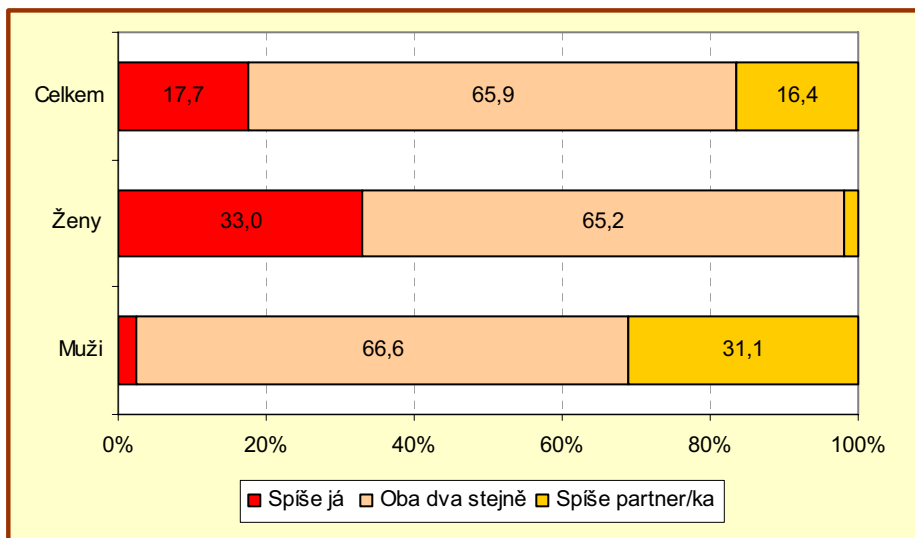
Diametrálně odlišná byla situace u osob, které uvedly, že žádný vlastní příjem nemají. Zatímco při celkovém pohledu na tuto skupinu osob, byl podíl těch, které uvedly jednotlivé možnosti odpovědi zhruba stejný, při rozdělení respondentů podle pohlaví se odpovědi velmi významně lišily. 54,4 % mužů bez příjmu uvedlo že bez konzultace nemohou peníze na své potřeby utráčet nikdy nebo téměř nikdy, zatímco stejnou variantu odpovědi zvolilo pouze 26,4 % žen bez příjmu. Ty naopak nejčastěji uvedly možnost "ano někdy" (celkem 40,0 % žen a jen 21,5 % mužů) a dále mnohem častěji než muži uvedly i možnost "ano vždy nebo téměř vždy" (33,6 % žen a jen 24,2 % mužů). Výsledky naznačují, že ženy mají mnohem menší zábrany utráčet peníze svých partnerů, přestože jsou samy momentálně bez příjmu, než muži na stejném místě.

Rozhodování týkající se partnerského páru

Několik dalších otázek v modulové části dotazníku se týkalo rozhodování v partnerském páru, a to rozhodování týkajícího se výdajů na každodenní nákupy, na nákladnější zboží, rozhodování o úsporách a půjčkách i rozhodování o dalších důležitých záležitostech nefinančního charakteru. Jedna z otázek se dále týkala rozhodování o výdajích na děti a další se v návaznosti na to týkala možnosti utráčet peníze za potřeby dětí bez konzultace s někým jiným.

Právě poslední dvě zmíněné otázky přinesly velmi zajímavé odpovědi. Pokud nebudeme rozlišovat pohlaví partnerů, 65,9 % uvedlo, že o nákladnějších vydáních na děti rozhodují "oba dva stejně". Možnosti "spíše já" a "spíše partner/ka" uvedl téměř stejný podíl respondentů (17,7 % „spíše já“, 16,4 % „spíše partner/ka“). Pokud však rozdělíme respondenty podle pohlaví, zjistíme že muži, kteří neuvedli možnost "oba dva stejně", ve většině případů odpověděli "spíše partner/ka" (31,1 %), zatímco u žen to bylo přesně naopak - z těch, které neuvedly možnost "oba dva stejně", odpověděla "spíše partner/ka" pouze 1,8 %, zatímco 33,0 % uvedlo "spíše já". Ve skupině respondentů, kteří odpověděli jinak než "oba dva stejně" byl přitom téměř stejný podíl žen jako mužů (48,8 % mužů, 51,2 % žen). Výsledky jednoznačně ukazují, že pokud o výdajích na děti nerozhodují oba partneři, rozhodování je zpravidla na ženě. Bližší pohled nám nabízí graf na následující stránce.

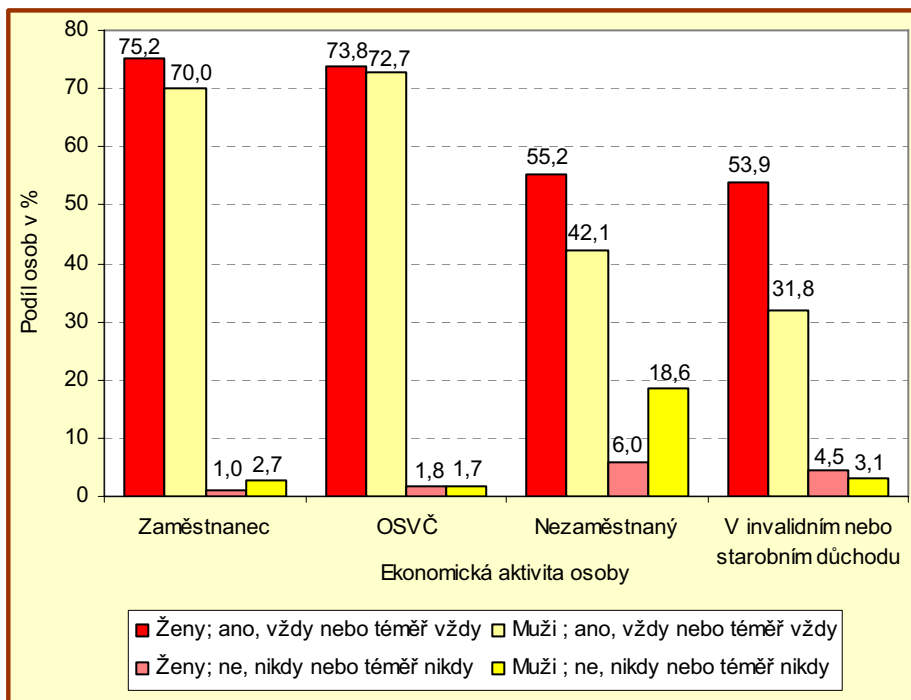
Graf 18: Kdo rozhoduje o nákladnějších vydáních na děti u společně hospodařících partnerů (podíly v %)

S rozhodováním o výdajích na děti souvisí dále otázka, zda respondent může utrácet peníze pro potřeby dětí bez konzultace s někým jiným (pro osoby žijící v partnerském páru tedy zejména s partnerem). Budeme-li dále uvažovat pouze osoby hospodařící s partnerem, o něco svobodněji se v tomto ohledu cítí ženy – 71,9 % z nich uvedlo, že peníze pro potřeby dětí mohou utrácet bez konzultace vždy nebo téměř vždy. Muži stejnou odpověď vybrali o něco méně často – v 68,8 % případů.

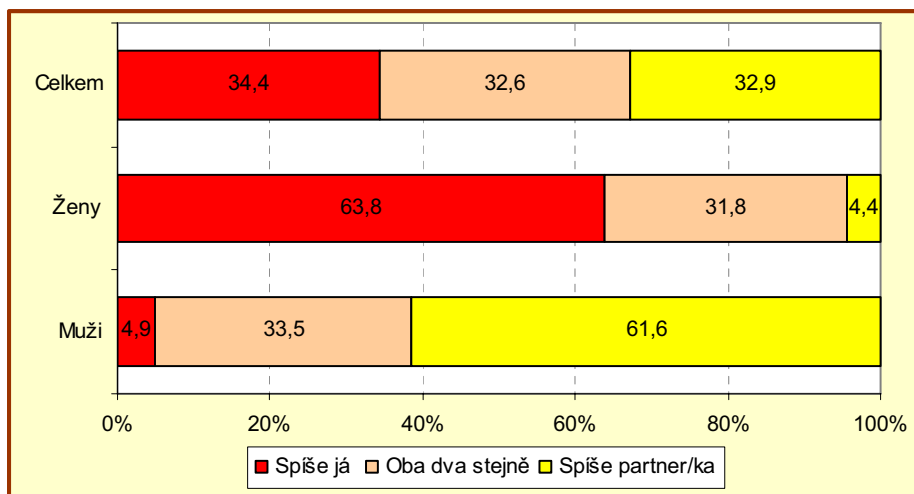
Pokud bychom tuto otázku analyzovali pro jednotlivá pohlaví podle ekonomické aktivity, zjistíme zajímavou věc. Podobně jako v otázce zaměřené na možnost jednotlivce utrácet peníze bez konzultace s někým jiným, muži bez vlastního příjmu resp. ekonomicky neaktivní, daleko častěji než ženy ve stejné situaci uváděli, že peníze sami utrácet nemohou. Stěží však můžeme posoudit, zda skutečně musí takové výdaje s někým (partnerem) konzultovat, nebo zda se nejedná spíše o jiné, skryté důvody (např. určitou ješitnost neutrácet peníze, které si sami nevydělal). Například zatímco z nezaměstnaných žen jen 6 % uvedlo, že peníze bez konzultace nemohou utrácet nikdy nebo téměř nikdy, nezaměstnaní muži stejnou možnost odpovědi vybrali více než třikrát častěji – v 18,6 %. Podobně většina žen bez ohledu na svou ekonomickou aktivitu vždy nejčastěji uvedla možnost "ano, mohu utrácet peníze pro potřeby dětí vždy nebo téměř vždy". Naproti tomu muži, kteří byli nezaměstnaní, tuto možnost zvolili pouze v 42,1 % případů a ti, kteří byli v invalidním nebo starobním důchodu nebo jinak ekonomicky neaktivní, tuto možnost zvolili dokonce pouze v 31,8 % a 65,1 % mužů naopak uvedlo, že takto utrácet mohou jen někdy. Graf na následující straně nám přináší detailnější informace.

Graf 19: Osoby hospodařící s partnerem podle možnosti utrácet peníze pro potřeby dětí bez konzultace s někým jiným (podíly v %)

Velmi zajímavé výsledky dává také otázka týkající se rozhodování o výši vydání na každodenní nákupy. Je to jediná otázka, kde jednoznačně vyšlo, že rozhoduje většinou jen jeden z partnerů, a to žena. Jen 33,5 % mužů a 31,8 % žen uvedlo, že rozhodují oba stejně. 61,6 % mužů naopak odpovědělo, že o výši výdajů na každodenní nákupy rozhoduje spíše partnerka, a ve shodě s tím zároveň 63,8 % žen odpovědělo, že o výši vydání na běžné nákupy rozhodují spíše ony samy než partner. 92,8 % z těch, kteří na tuto otázku odpověděli "spíše já" tak byly ženy, zatímco 93,2 % z těch, kteří odpověděli „spíše partner/ka“ byli muži. Výsledky demonstruje graf na následující straně.

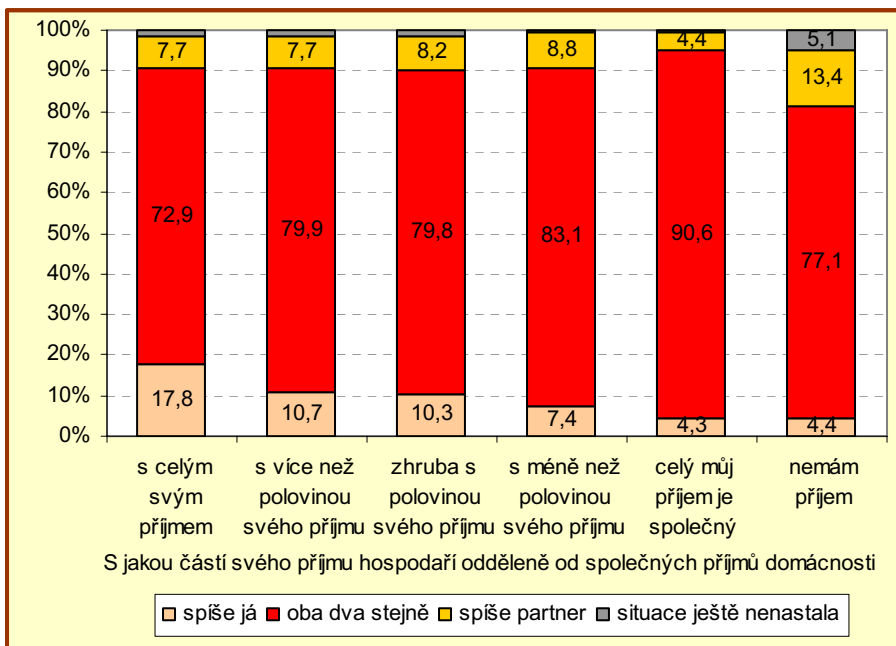
Graf 20: Rozhodování o výši vydání na každodenní nákupy za osoby hospodařící s partnerem (podíl v %)

Odpovědi na otázku kdo rozhoduje o výši vydání na každodenní nákupy, tak nepotvrdily možnou domněnku, že ženy rozhodují spíše o tom co se koupí, a muži o tom, kolik peněz se za nákup utratí. Z výsledků jednoznačně vyplývá, že o výši vydání na každodenní nákupy rozhodují většinou ženy. Odpovědi mužů i žen jsou v tomto případě prakticky shodné, stejně jako v ostatních otázkách týkajících se rozhodování uvnitř partnerského páru.

Rozhodování týkající se koupě nákladnějšího zboží dlouhodobé spotřeby je spíše než na pohlaví respondenta do určité míry závislé na tom, zda má respondent příjem a s jak velkou částí tohoto příjmu hospodaří odděleně od společných příjmů domácnosti. Nejčastěji oba partneři uváděli, že rozhodují o nákladnějších vydáních oba dva stejně. Podíl osob které takto odpověděly se ovšem v závislosti na tom, s jakou částí příjmu hospodařily samy, pohyboval od 72,9 % do 90,6 %. Ve skupině osob hospodařících s celým svým příjmem odděleně uvedlo 17,8 % respondentů, že o koupi nákladnějšího zboží rozhodují spíše oni sami a 72,9 % z nich uvedlo, že rozhodují s partnerem oba stejně. Naopak ve skupině těch, kteří považují celý svůj příjem za společný, odpovědělo 90,6 % z nich že rozhodují s partnerem oba stejně a jen 4,3 % uvedlo možnost "spíše já" a 4,4 % možnost "spíše partner". Možnost že o těchto vydáních nejčastěji rozhoduje partner, nejvíce uváděly osoby bez příjmu – celkem 13,4 % z nich. Odpověď "oba dva stejně" zvolilo 77,1 % z nich. Blíže viz graf na následující stránce.

Graf 21: Rozhodování o nákladnějších vydáních za osoby hospodařící s partnerem (podíly v %)

Rozhodování týkající se půjček patřilo spolu s rozhodováním ohledně úspor a rozhodováním o důležitých záležitostech (nejen finančního charakteru) k těm, kde byl nejvyšší podíl odpovědí, že oba partneři rozhodují zhruba stejně. V případě rozhodování o půjčce tak odpovědělo 91,4 % mužů a 92,0 % žen, v případě úspor dokonce 93,6 % mužů a 93,8 % žen a v případě jiných důležitých rozhodnutí 93,5 % mužů a 93,7 % žen.

V případě půjček potom ve skupině respondentů, kteří neuvodli možnost „oba dva stejně“ většina uváděla že o půjčkách domácnosti rozhoduje spíše muž – odpověď „spíše já“ si zvolilo 5,7 % mužů a jen 2,9 % žen.

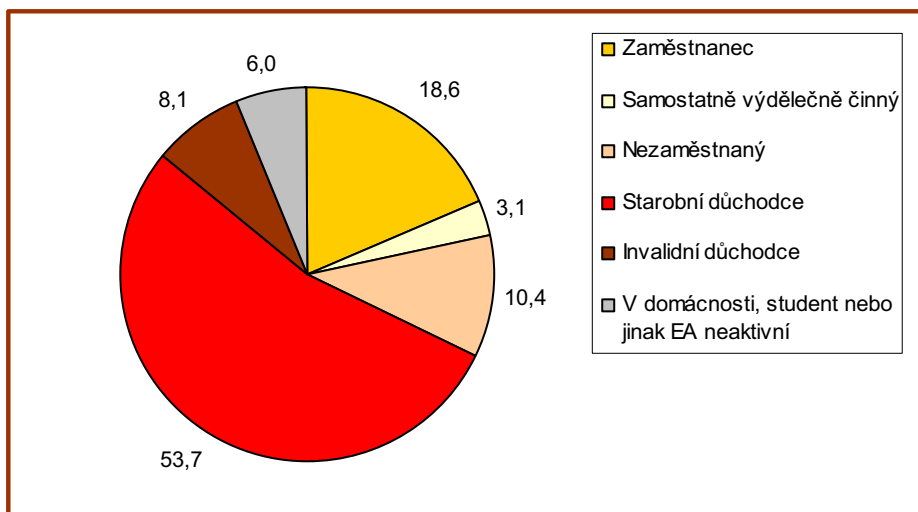
Tabulka 8: Kdo z partnerů rozhoduje v otázkách finančního i nefinančního charakteru - odpovědi za jednotlivce pro partnery žijící a hospodařící společně (podíly v %)

	Rozhodování o půjčkách		Rozhodování o úsporách		Rozhodování o jiných důležitých záležitostech	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Spíše já	5,7	2,9	3,6	2,9	4,1	3,0
Oba dva stejně	91,4	92,0	93,6	93,8	93,5	93,7
Spíše partner	3,0	5,1	2,8	3,2	2,4	3,3

Jelikož se modulové otázky týkaly příjmů a financí, zjišťovalo se také, zda mají respondenti k dispozici bankovní účet. Vzhledem k tomu, že se v modulu sledovalo rozhodování uvnitř partnerského páru, bylo cílem otázky i zjištění potenciální nerovnosti mezi muži a ženami – zda mají přístup k bankovnímu účtu oba partneři.

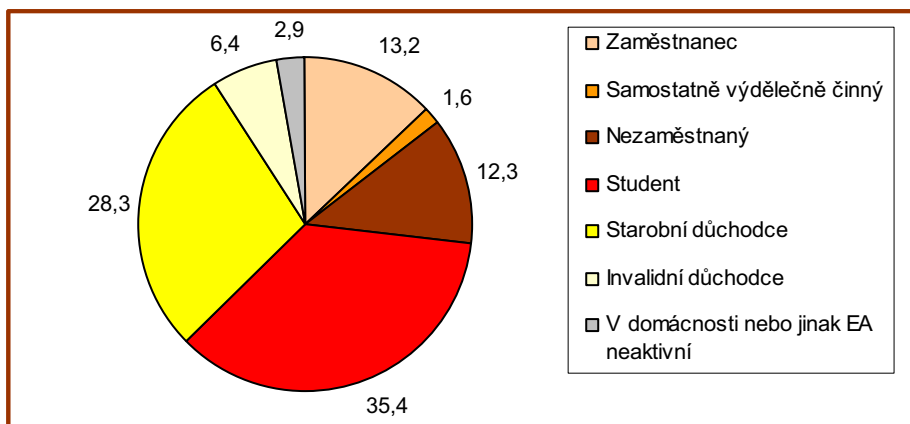
Zjištěné rozdíly v odpovědích mužů a žen jsou jen nepatrné – bankovní účet má k dispozici většina mužů i žen. Pokud se zaměříme pouze na osoby, které žijí a hospodaří s partnerem, má bankovní účet k dispozici 88,8 % mužů a 88,1 % žen. Z celkového podílu 11,6 % osob, které bankovní účet k dispozici nemají, tvořily většinu starobní důchodci – celkem 53,7 %. Bližší pohled na ekonomickou aktivitu osob žijících s partnerem, které nemají k dispozici bankovní účet nabízí následující graf.

Graf 22: Ekonomická aktivita osob hospodařících s partnerem, které nemají k dispozici bankovní účet (podíly v %)

Pokud bychom vzali v úvahu všechny osoby, které na tuto otázku odpovídaly, tzn. všechny osoby starší 16ti let (včetně nezaopatřených dětí), podíl těch, kteří účet k dispozici nemají, se téměř zdvojnásobí. Rozdíly v odpovědích mezi oběma pohlavími jsou přitom opět jen nepatrné – bankovní účet nemá k dispozici 20,3 % mužů a 21,7 % žen. Rozdělíme-li tyto osoby podle jejich ekonomické aktivity, zjistíme, že velkou část z nich tvoří nyní kromě starobních důchodců (28,3 %) ještě studenti (35,4 %). Situaci popisuje graf na následující stránce.

Graf 23: Ekonomická aktivita osob které nemají k dispozici bankovní účet (podíly v %)

SHRNUTÍ

V této brožurce jsme se pokusili představit nejzajímavější poznatky ze šetření *Životní podmínky 2010*, z vybrané oblasti příjmů a financí domácnosti. Tématicky zaměřený modul, který se zabýval rozhodováním v souvislosti s příjmy, výdaji a obecně nahlížením na finance v domácnosti, přinesl zjištění odrážející způsob rozhodování a nakládání s penězi uvnitř partnerského páru.

Z výsledků vyplývá, že v českých domácnostech neexistují větší nerovnosti v tom, jak svobodně se který z partnerů cítí v utrácení peněz pro své potřeby, a že rozhodování v partnerském páru se vesměs účastní oba partneři. Pouze u výdajů na každodenní nákupy rozhodovala většinou žena, a to ve více než 60 % případů, u necelé jedné třetiny párů rozhodovali oba partneři stejně. O výdajích souvisejících s potřebami dětí rozhodovali zhruba ve dvou třetinách párů oba partneři stejně, v necelé jedné třetině párů to byla většinou žena. Z těchto výsledků lze usuzovat, že v našich podmínkách – bez ohledu na změny ve vnímání rolí mužů a žen ve společnosti – stále spíše přetrvává jakýsi tradiční model rodiny, kde se žena stará o děti a domácnost (potažmo tedy i o běžné nákupy), a to včetně rozhodování o tom, kolik peněz se za ně utratí. Zároveň ale neplatí, že by všechna důležitá, finanční i nefinanční, rozhodnutí dělal pouze muž. Tato rozhodnutí dělají ve více než 90% párů oba partneři společně.

Šetření přineslo řadu poznatků, které mohou najít své uplatnění nejen ve statistice či sociologickém výzkumu, ale také v oblasti řízení sociální politiky. Data popisující finanční situaci českých domácností mohou být v dnešní době, kdy státní i soukromé instituce zjišťují dopady hospodářské krize, nedocenitelným podporným zdrojem informací pro důležitá rozhodnutí.

Pro zájemce o podrobnější informace je na webových stránkách ČSÚ na adrese <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/3012-11> dostupná souhrnná publikace z tohoto šetření z roku 2010. Na téže adrese úplně dole na stránce je možné pod titulkem „Archiv“ nalézt i odkazy na publikace z dřívějších let.